

KATEŘINA TUČKOVÁ
ŽÍTKOVSKÉ
BOHYNE

TATRAN

ŽÍTKOVSKÉ BOHYNE

KATEŘINA TUČKOVÁ
**ŽÍTKOVSKÉ
BOHYNE**

TATRAN

Z českého originálu Kateřina Tučková: Žitkovské bohyně, který vyšel
vo vydavatelstve HOST – vydavatelství, s.r.o., Radlas 5, Brno 2012,
preložila Eva Melichárková.
Vyšlo vo Vydavateľstve TATRAN, Bratislava 2015 ako 5053. publikácia
a 128. zväzok edície LUK – Knižnica svetových bestsellerov.
Vydanie I.
Prebal a väzbu navrhol VRANART, Peter Hrevuš.
Zodpovedná redaktorka Dagmar Zvončeková
Jazykové redaktorky Tatiana Búbelová a Eva Mládeková
Technická redaktorka Katarína Junášová
Sadzba RS servis, Bratislava
Vytlačila Těšínská tiskárna, a. s., Český Těšín.

www.slovtatran.sk

:: knihy pre **hodnotnejší** život

Copyright © Kateřina Tučková, 2012
Copyright © 2012 Host – vydavatelství, s.r.o., 2012
Fotografia s. 126 © Soka Uherské Hradiště
Fotografia s. 329 © MARFA, a.s.
Translation © Eva Melichárková 2015
Slovak edition © Vydavateľstvo TATRAN 2015

ISBN 978-80-222-0761-4

Dovnútra takmer nevidieť. Postaví sa na špičky, aby s noštekom prilepeným na sklo nakukla ponad záclonu zavesenú v polovici okna. Medzi bohatými hlávkami pelargónií, inokedy rozhojdanými a prevísajúcimi von, no dnes z nepochopiteľného dôvodu uväznenými za sklenými tabuľkami, je tma. Ale tá tam býva takmer vždy. Malými okienkami prenikne svetlo do domu len za jasného dňa.

Obzrie sa, aby videla na cestu stúpajúcu k ich chalupe. Surmena sa sotva šuchce, odjakživa nevládze na nohy, a Jakubko jej to tiež neulahčuje. Dora vie, aký je ťažký, sama ho už sotva zdvihne.

Znova sa obráti k oknu. Zdá sa jej, že vidí nohy. Spoza pece vykúka kus nôh sotva od kolien nadol, ale áno, sú to nohy v ťažkých čiernych čižmách.

„Vidím nohy! Otecko je doma!“ zakričí dozadu na Surmenu. „Tak predsa je doma!“

„Počkaj, uхни,“ odstrčí ju Surmena s Jakubkom na rukách, keď sa konečne vyštverá až k nej. Dľaňou si zacloní oči a pritisne si tvár k najvyššej tabuľke okna.

„Veru hej, je tam. Odroň.“

Narovná sa, nadhodí si Jakubka na lakti a povie: „Tak pod.“ Keď sa obracia, ešte počuť, ako si hundre popod nos: „Nech si ma nepraje, ožran jeden!“

Ráznym krokom sa pustí okolo hrubo omietnutých stien, Dora tesne za jej sukňami. Kroky na mokrej blatistej zemi čvachtajú. Pokúša sa skákať do Surmeniných stôp, ale nestačí jej. Vrznú vrátka, ešte sa stihne cez ne prešmyknúť. Nechá ich otvorené a prebehne okolo Surmeny k domu, široká aktovka sa jej natriasa na chrbte a nad ňou ako štetôčky poskakujú dva vrkôčiky, ale už len s jednou mašľou. Pred prahom zastane, oči naširoko vyvalené, s ústami dokorán sa obráti k Surmene. Vedľa dverí stojí klát, ale sekera, čo v ňom býva zvyčajne zarazená, chýba. Nafúknuté telá mačky a mačiatok tam musia ležať už celé hodiny.

„To je Micka,“ povie prekvapene, „to je naša Micka. A mačiatka. Ešte nám ich ani nestihla ukázať!“

Mačacie telo je nafúknuté ako balón, v krvavom otvore na konci krku sa hemžia muchy. Maličké telá mačiatok by sa zmestili do dlane. Od plynu sa naduli doguľata, keby naklonila ruku, mohli by z nej vypadnúť a zgúľať sa dolu svahom až do Hrozenka.

„Ten ožran, ten zloduch, veď si to odskáče!“ dusí sa hnevom Surmena, tvrdo ju schmatne za plece, odvráti ju od krvavej scény a tlačí ju do dverí, dnu do malej predsieni.

„Utri si topánky, nech nenanosíš,“ povie jej nahnevane, ale ani netreba, Dora stojí, pomaly si šúcha nohy o rohožku a obzerá sa, aby videla, čo z Micky zostalo.

„Nepozeraj sa tam, budeš mať zlé sny!“ prikazuje Surmena a Dora sa ako o závod rozbehne cez predsieň. Vo dverách do izby vrazí do Surmeny. V nekonečnom zlomku sekundy sa v letku prešmykne medzi Surmeniným bokom a zárubňou dverí a zastane s pohľadom prikutým k drevenej dlážke. Vedľa otcových nôh leží mamička, sukňu má vykasanú nad stehná a všade okolo nej sa rozlieva kaluž temnej zaschnutej krvi. Ticho. A oni traja vo dverách ako súsošie.

„Vóóón!“ prejde ňou zrazu Surmenin vysoký hlas ako ostrie noža, strhne sa, až poskočí, udrie si hlavu o zárubňu a beží von, nohy sa potkávajú jedna o druhú, dobreže nespadne. Za sebou

počuje Jakubkov vyľakáný plač a Surmenin krik, ktorý sa zasekol na jedinom slove: „Vóóón! Von!“ Dora preletí okolo Micky a mačiatok pozdĺž dreveného plotu, prebehne cez vrátka, beží okolo chalupy, po ceste rozmočenej letným dažďom, dolu cestou, stále ďalej. Až k Surmeninmu domcu. Tam zastane, slušne otvorí a zavrie vrátka a pomalým krokom ako zvyčajne zamieri k lavičke na podstienke. Usadí sa a s pohľadom upreným na svah oproti čaká. Vidí Surmenu, ako kríva po ceste, zohnutá pod Jakubkovou váhou, ale rýchlo, tak rýchlo, ako ju Dora ešte nikdy nevidela. Už k nej dolieha aj bratov plač a Surmenino fučanie.

Surmena ťažko dosadne na lavicu a s jednou rukou na Jakubkovej hlave a druhou na jej pleci ich tíši.

„To nič, to nič,“ hovorí.

Ale Dora jej neverí. Toto veru nie je nič.

Slnko už zapadlo a do hôr sa vkráda tma. Sedia na lavičke, Jakubkov plač pomaly tichne, len tu a tam ešte zabuble v drobnom trhanom vzlyku. O chvíľu Dora počuje už len jeho pravidelný dych, v ktorom chvíľami zašramotí soplík. Surmena tiež pokojne oddychuje, ale ruka, čo objíma dievčenské pliecka opásané remeňmi aktovky, sa jej stále trasie. Na remeňoch sú červené odrazové sklíčka, po akých Dora túžila. Veľké červené plochy odrážajú svetlo, keď na ne zasvieti, aj decká dolu, v Hrozenku, majú také. Minulý rok v lete cestovali s mamičkou po aktovku až do Uherského Brodu.

Nad ich chalupou na protiľahlom svahu sa už zotmelo, noc sa vyhrnula spoza kopca pomalým, nezastaviteľným prúdom, akoby ju od Bojkovic niekto vylieval.

„Zostanete u mňa,“ povie Surmena.

Ukladá ju do diek a opracovaných ovčích koží za pecou, všade okolo nej sa rozlieva teplo, po sparenom maku aj v útrobach žalúdka. Dora ešte stihne začuť: „Nič sa neboj, spolu to zvládneme. Budeš mi robiť *andzjela*. A budeš sa mať dobre. Uvidíš.“

1. část

Surmena

Dlho si myslela, že všetko ich trápenie sa začalo tou udalosťou. Ale nie, vôbec sa to nezačalo vtedy, vo chvíli, keď stáli vo dverách chalupy na kopravskej kopanici a vytriešali oči na telá rodičov. Dora nebola taká hlúpa, zo vzrušených tvári dedinčanov vyčítala, že všetko sa to začalo už kedysi dávno, tak dávno, kam jej krátka pamäť ani zďaleka nesiahala. Ich zarmútené tváre ju neoklamali, ani ich reči ako: „Tolké nešťastie!“ alebo „Že sa to stalo práve vám!“ Neobalamutili ju, veď aj ona bola súčasťou toho celku, cítila s ním, dýchala s ním. Nech sa akokoľvek usilovali, časom presiaklo aj k nej, čo si šepkali za jej chrbtom – že to všetko do seba zapadá, že sa to takto muselo skončiť. Takto, a možno trochu inak, ale určite nešťastne. Lebo aj jej matka bola bohyňa, a ani jedna bohyňa nemá ľahký osud.

Na druhej strane to očividne prekročilo všetky medze, Dora to pochopila, keď raz začula, že ani jedna z tých, čo poznali tajomstvo *bohovania*, už dobrých tristo rokov neskončila pod sekerou.

Prečo teda jej matka? premýšľala stále dokola, ale odpoveď nedostala. Nikto o tom nechcel hovoriť. Vždy, keď na to zaviedla reč, všetci sa zdesene odvracali, akoby sa rúhala rovno nad svätými ostatkami. Aj Surmena mlčala.

A tak jej nezostalo nič iné, musela to zadusiť niekde hlboko v sebe. Trvalo jej to niekoľko mesiacov, potom zabuchla za nešťas-

tím dvere a rozhodla sa, že sa k tomu už nikdy, nikdy nebude vracat'. Nech sa to začalo, kedy chcelo, a nech to dopadlo akokoľvek.

Napokon, mala čo robiť. Musela sa učiť byť *andzjelom* a v prívale nových, vzrušujúcich udalostí sa postupne vytrácal aj žiaľ. Ona – a *andzjel!*

Predtým o nich len tu a tam niečo začula. O dobrých anjeloch, čo vodia k bohyniam ľudí, ktorí to potrebujú, a nikdy pritom neprídu skrátka. Ani jedného však zatiaľ nestretla, i keď sa často úmyselne túlala po stráňach, odkiaľ dovidela k Surmene, k Irme alebo ku Kataríne Hodulíkovej.

„Ukáž mi svojho *andzjela*, tetuška! Kto ti ho robí?“ chcela vedieť zakaždým, keď išli s mamou okolo. Surmena sa tvárila, akoby o anjeloch nikdy nepočula, a jej matka Irena sa smiala. „Ja som tiež bohyňa a videla si tu niekedy nejakého?“ spýtala sa. Lenže jej matka bola iná bohyňa, akási zvláštna. Vlastne ani veľmi nebohovala. A preto k nej anjeli nikoho nevodili.

Teraz tajomstvo puklo samo od seba, otvorilo sa ako prezretý lusk a vydalo všetky plody odrazu – nielenže sa dozvedela, kto sú anjeli bohýň, ale stala sa jedným z nich.

Svet sa od základov zmenil. Zmizli dlhé popoludnia, jedno ako druhé, preč boli chvíle plné nudy, keď sa život rozpíjal do rozostrených obrysov. Od tej doby, čo sa stala anjelom, už nikdy zbytočne nevysedávala na lavičke na priedomí horskej samoty. Jej čas sa stal súčasťou času mnohých iných, plnila pre nich dôležitú úlohu. Vykonávala ju hrdo, s vedomím zodpovednosti k tajuplnej tradícii, ktorá pramenila v takej dávnej minulosti, že si to nikto zo Žítkovej, nikto z Kopanic nevedel ani predstaviť. Každý len úctivo pokyvoval hlavou: „Bohovanie je prastaré, bohyne a *andzjeli* tu boli odjakživa.“

Odjakživa, odnepamäti. Dora to dobre vedela, ale kým sa nestala anjelom, netušila, že bohyne a ich umenie sú také vzácne. Že ich inde nemajú. Keď bola malá, dokonca si myslela, že byť bohyňou je iba jedna z foriem existencie – že ženy sa skrátka delia

na tety z pošty alebo z obchodu, na dojičky a kŕmičky z JRD a na tie, čo sa živia ako bohyne. Zdalo sa jej, že je to práve také prirodzené povolanie ako ktorékoľvek iné. Ani jej na um nezišlo, že by to tak nebolo aj inde.

Až keď sa stala anjelom a zistila, z akých diaľok cestujú ľudia za bohyňami po radu alebo liek, pochopila, aké sú jedinečné. Tým nadšenejšie potom *andzjelovala* a poctivo dodržiavala všetko, čo jej Surmena kládla na srdce.

„Keď príde autobus, stoj vždy neďaleko zastávky, nikoho na seba neupozorňuj, čakaj, kým ťa niekto neosloví. Keď sa bude pýtať na cestu k bohyni, spýtaj sa ho, či je taký hlúpy, že na ne verí. Počkaj, čo ti odpovie. Keď bude v rozpakoch, prived' ho. Keď bude príliš sebaistý, radšej choď preč, od takého nevzide nič dobré. A dávaj si pozor na dvojice. Pamätaj, že ľudia väčšinou zápasia s trápením sami, nepotrebujú svedkov, a takí sem chodia najčastejšie,“ opakovala jej Surmena.

Dora si to dobre zapamätala. Pozorne si prezerala ľudí, ktorých vypluli popoludňajšie autobusy z Brodu, a keď uvidela cudzieho človeka, ako sa rozpačito obzerá, kam ísť, priplietla sa mu do cesty a počkala, kým sa jej opýta: „Dievčatko, prosím ťa, nevieš, kde tu býva bohyňa?“

Chodili rôzni ľudia, obyčajní aj zvláštni, takmer vždy osamelí a ustaraní, ale z času na čas sa objavili aj dvojice, pred ktorými ju Surmena varovala. Najčastejšie to bol muž so ženou, obaja mladí a zdraví, vôbec nevyzerali, že ich niečo trápi – Dora by rozhodne nehádala, že potrebujú pomoc bohyne. Na jeden taký pár sa dodnes dobre pamätá, stretla ich hneď na začiatku svojho *andzjelovania*.

Dvojica postávala na zastávke ešte dlho potom, čo autobus odišiel, presne tak, ako to robili cezpoľní, keď sa rozhodli vyhľadať niektorú z bohýň a nepoznali k nej cestu. Dora ich chvíľu pozorovala – žena bola oblečená ako turistka, v pracovný deň v tom vyzerala nezvyčajne, zakaždým, keď sa jej muž, čo s ňou prišiel, pri-

hovoril, rýchlo sa vystrela. Muž mal klobúk a dlhý plášť a správal sa, akoby k nej vôbec nepatril. Dora sa zdali podozriví, chcela zmiznúť, ale skôr ako sa stihla odvrátiť, uvidela, že muž kývol hlavou a žena na jeho pokyn zamierila k nej.

„Dievčatko, prosím ťa, nevieš, kde tu býva bohyňa?“ zavolala na ňu zaliečavo.

Dora chvíľku ticho prešľapovala, potom váhavo prikývla a ukázala na vrchol hory Kykuly.

„Až tam hore, v lese. Vedie tam modrá značka, po nej prídete až ku krížu a od neho uvidíte jedinú chalupu, tam býva bohyňa.“

Žena jej nadšene poďakovala, vytiahla z vrecka korunu a vtisla jej ju do dlane. Potom sa zvrtila a rýchlo odchádzala naznačeným smerom. Niekoľko metrov za ňou ju nasledoval aj muž. Dora sa dívala za nimi, kým nezmizli v ohybe cesty vedúcej k úpätiu divokej karpatskej hory.

Aj dnes by ju zaujímal, či tí dvaja vtedy prenocovali v krmidle uprostred hlbokého lesa, z Hrozenka cezeň viedol jediný modro značený chodník ku krížu a končil niekde v hore, alebo sa stihli vrátiť do dediny. Posledný autobus do Brodu odchádzal o 16.15, ten určite nemohli stihnúť.

Ale nie všetci cezpoľní boli podozriví. Naopak, väčšina z nich Surmenino umenie naozaj potrebovala. Po čase ich Dora rozoznala už na prvý pohľad. Zachmúrená staršia dáma s taškou bola istota, prišla zvyčajne kvôli deťom. Mladé dievča rozpačito postávajúce pri tabuli s cestovným poriadkom tiež, prišlo si vypočuť niečo o láske. Prichádzali aj ľudia, na ktorých bolo hneď vidieť, že nie sú zdraví. Dora ich rada všetkých zaviedla k Surmene, vedela, že im pomôže a ich tváre sa onedlho rozžiarila čímisi zvláštnym – nádejou.

Keď Doru požiadali, aby ich zaviedla k bohyni, hneď na zastávke ich vzala za ruku a viedla ich hore okolo cintorína a kopanice Černá cez les až na rázcestie, odkiaľ už videli Surmeninu chalupu na Bedovej. Pritom *andzjelovala* presne tak, ako ju to Surmena naučila.

„Mali ste dlhú cestu?“ vyzvedala a pritom sa tvárila, akoby jej to prišlo na jazyk len tak, aby reč nestála.

„Nie ste po ceste unavený? Surmena vám uvarí skorocelový čaj, ten vám urobí dobre!“

„A čože ste taký smutný? Niečo vás trápi? Na tele? Alebo na duši?“

Ani by nevedela zrátať, koľkokrát to so Surmenou precvičovali – systém šikovných otázok, správne načasovaných a naoko nedbalých. Dora sa s návštevníkmi akoby samozrejme počas dlhej cesty na vrchol žitkovských kopaníc zarozprávala. Čím vyššie stúpali, tým boli srdečnejší a úprimnejší, dlho potláčané starosti z nich vyvierali niekedy pomaly, inokedy ako opretek, ale s vedomím, že už-už sa dočkajú úľavy, že balvan útrap čo nevidieť zložia na prahu chalupy, k nohám ženy, ktorá vraj vie pomôcť s každým trápením. Neznámemu cudziemu dieťaťu, ktoré im malo o chvíľu zmiznúť zo života, pri výstupe prezradili, čo ich trápi, a keď sa s nimi na konci cesty, kde sa chodník rozvetvoval na dve strany, ku Kopravozom a k Bedovej, Dora lúčila, vedela už o nich všetko. Potom jej stačilo desať minút, aby cez lesík dobehla k Surmeninej chalupe skôr ako návštevník, ktorý obchádzal lúku po ceste vinúcej sa oblúkom, a povedala jej, čo sa dozvedela.

„Tak poďte, poďte,“ vítala potom Surmena návštevu a otvárala vrátka v plote, „poďte a nebojte sa, pomôžem vám od bolesti chrbta aj od tej patálie so stratenými peniazmi, ste to ale hlava deravá, že? No to nič, hádam nebude až tak zle, tak poďte, poďte, však už spolu vymyslíme, ako to celé dať do poriadku!“

Nebolo jediného človeka, aby sa ho nezmocnila zbožná úcta k žene, ktorá sotva ho videla, vedela uhádnuť všetky jeho trápenia skôr, ako povedal čo len slovo. Ľudia potom pokorne vstupovali do tmavej izby, kde zastal čas v polovici minulého storočia, a Surmena rýchlo kládla na sporák hrnček na rozpustenie vosku a na stôl misu so studenou vodou.

„Presne toto im najviac pomôže,“ dobrosrdečne sa po ich

odchode smiala Surmena, keď sa jej Dora neskôr pýtala, či tých ľudí nepodvádzajú.

„Keď sa už raz odhodlali prísť až sem, za neznámou starou ženou, o ktorej sa bohvie kde dopytali, že im môže pomôcť, tak už musia byť v poriadnej kaši. Možno som ich posledná nádej. Idú sem, boja sa a zároveň pochybujú, ale nádej ich ťahá. A aby si vedela, častejšie sem chodia takí, ktorých trápi duša, nie telo. Takým skôr pomôžem, keď sa prestanú zhrýzať zbytočnými otázkami, či im viem alebo neviem poradiť... Vieš, ako sa im ulaví, keď hneď na prahu uveria, že mám zvláštnu moc? A čomu sa vyhneme pri takých, čo by sa predtým zdráhali povedať na plnú hubu, aké majú ťažkosti? Hovorí sa, že viera uzdravuje. A oni veria, že im pomôžem, takže sa to aj splní. Rozumieš? To nie je podvod, to je múdra pomoc.“

Dora to prijala bez ďalších otázok, poslúchla aj Surmenin príkaz: „Len o tom nesmieš s nikým hovoriť. Nikomu okrem mňa nesmieš prezradiť, čo ti tí ľudia cestou povedia, ani to, že sa s tebou vôbec rozprávajú. Je to tajomstvo a musí zostať len medzi nami, rozumieš?“

Dora prikývla.

„Keby sa to prezradilo, pomoc by už nefungovala. Chápeš?“

Dora znovu prikývla.

„A najmä dbaj, aby si na všetko, čo ti ľudia povedia, čo najrýchlejšie zabudla. Kvôli sebe, inak ich trápenia začnú onedlho trápiť aj teba. Sľubuješ?“

A Dora sľúbila, veď vtedy neexistovalo nič, čo by Surmene odmietla.

Surmena sa ich ujala, keď mala Dora osem a Jakubko štyri. Určite ani nepomyslela na to, že by mohli ísť niekam inam. Vtedy ešte nebola taká stará, aby ich nezvládla, a široké srdce by jej nedovolilo zachovať sa inak. Veď vlastné deti nemala a Dora je dodnes presvedčená, že jej ich koniec koncov nahradili.

V šesťdesiatom šiestom, keď k nej prišli, mala Surmena čosi nad päťdesiat. Ale niečím už vtedy pripomínala starenu. Možno vlasmi ukrytými pod šatkou, ktorú nosila ku kopanickému kroju, aj keď sa nikdy nevydala, sieťou drobných vrások, ktoré jej po lícach križovali v nepravdepodobných, jedinečných cestách, držaním tela, ktorým akoby sa chcela skryť sama v sebe. Chodila schúlená, s vpadnutým hrudníkom, vlastne to ani nebola chôdza, skôr poskakovala ako vrabčiak, mohla za to noha, pri každom došliapnutí sa jej trošku podlomila, vyzeralo to, že hopsá. Hovorievala, že to je pamiatka na vojnu, keď sa bežala schovať do lesa a spadla tak nešťastne, že si sama nevedela pomôcť. Široko-ďaleko vychýrená *napravjačka*, a kríva, hovorili si potom ľudia. Lenže ako si mohla sama správne trhnúť vyklbenou nohou, trhnúť a zároveň prudko zvrtnúť, aby vyskočený kĺb zapadol presne na miesto? Urobila, čo sa dalo, zakliesnila si nohu medzi dlhé vetvy a tri dni a tri noci čakala sama v lese, kým sa front preženie.

Neskôr bola Dora niekoľkokrát pri tom, keď Surmena robila podobný zákrok. Stála rozkročená nad zraneným, v hlbokom predklone objímala jeho stehno alebo lýtko, podľa toho, ktorý kĺb mal vyklbený, a pod pazuchou zvierala pacientov členok. Z celej sily potiahla, trhla a zvrtila nohu, zranený zakričal tak zúfalo, až si Dora myslela, že umiera, a potom bolo zrazu ticho – kĺb skočil naspäť. Pýtala sa jej, kde sa to naučila, a Surmena sa pri tej spomienke len čudne uškrnula. Je to vraj jediné, čo sa nenaučila od matky, od bohyne Justíny Ruchárky. Naučila sa to vďaka hrozenkovskému hrobárovi, vlastne priamo od ľudí. Od mŕtvych. Zo všetkých bohýň na Žítkovej si vybral práve ju, pretože žila v chalupe sama, len s mladšou sestrou Irenou. Raz večer jej ich priviezol. Vraj už z diaľky počula hrkotať kosti poukladané jednu cez druhú v troch drevených debnách na voze, priviezol ich rovno z cintorína a zložil v izbe. Vraj mu zišlo na um, že by sa na nich mohla naučiť, ako sú jednotlivé kosti poskladané. Nedal si to vyhovoriť, vraj je to v kraji potrebné. Najmä v časoch, keď hrozí